

On Molijera tumači Didrovom »pantomimom ljudskog roda«, oponašanjem društvenog obreda i zauzimanjem mesta u njemu, dakle mizanscenom koji je unapred određen, da bi, dakako namerno, pokazao svu ispravnost sveta, ljudskog gesta, neautentičnog govora. Glumački izraz traži se stepenovanjem otelovljenja ideja čije su pretpostavke: skepsa, neverica, nihilizam, haos, absurd, nagon za smrću.

Pošto je u prilogu podelio glumcima Don Žuanu novu cirkulu o licemerstvu (iz V. Čina) kojom gledaoci »provociraju« u foajeu, reditelj u salu uvodi sveštenika crnorica, koji kadi da istora davola, na kog i podseća (odlični pantomimičar M. Janković), da bi na kraju dovršio, kao utvara ili sam Lucifer, svoju neobajašnjivu režiju još čudnijeg davljeg činodještva.

Nad ovom crnom misom ili opelom koje neuromljivo dočarava izuzetni makabri dekor Miodraga Tačićkog sa čudošnim i golemlim mramornim krstom koji pritiska scenu, reditelj je stavio antropološki znak, lutku-model ljudskog poprsja s presekom organa, lutku ogurnutu klasično svedenom belom košuljom osudenika, kostimom Don Žuana.

Tu počinje i tragikomedija prerušavanja. Prvi nastupa neverno odani sluga Zganarel (rado ga je igrao sam Molijer), ovde zblanuti opadač svog gospodara »epikurejske svinje« (razvratnika), igra ga s basterkitonskom ozbiljnošću Vladislav Kačanski u skoru pantomimskom tandemu sa Guzmanom, slugom Dona Elvire (Mihajlo Petronje); tu se otpreve zadeva igra u igri, uvezivanje precioznih konvencija i društvenih laži, slobodna »zamenja« gestova, prerušavanje gde reditelj otkriva sklonost za »odavanje« tajni sopstvenog postupka, procesa svoje pozorišne tehnologije.

Mreža koja se digla nad prizorom u stvari je zavesa-zamka u koju se hvata višečnost ljudskog ponašanja, skriva i otkriva komični, pa onda tragični nesklad između jezika i srca, strategije i želje, kontemplacije i stvarnosti. Don Žuan u vižlastoj pojavi Irfana Mensura izlazi nag na scenu. Može biti Narcis ili pesnik. Čim mu Zganarel pomogne da se obuče, Don Žuan postaje homo ludens, zaludno hladni, oholi skeptik, ali i savremeni čovek splina, čamotnje. Rušilac ideje o poretku koji je izmislio represivac, licemer kada treba, ipak ne haje za hajku, koju sumnjiči čuvari moralu podstiću na nj i koja čini labavi »plot«, lanc molijerovske dramaturgije. Don Žuan je očito komad s greškama. Valja ga preobratiti u moderni teatar otvorene forme, montaže slike, pokriti nejedinstvenu akciju. U IV činu Molijer još jednom sažima sve što je pokazao pre toga: dovodi gramzljivog poverioca, vlog oca, prevarenu Donu Elviru i najzad kobnog komturna, sve likove u kojima se »ogledaju« Don Žuanovi poroci (rasipnost, amoralnost, ateizam, prezir časti). Georgijevski ih protivno Molijeru (ili u još dubljem doslednjem savezništvu s njim) prikazuje kao nakaze: Dona Elvira je i čudovište precioznosti (u kostimu), poverilac postaje seronja od Don Žuanovog laskanja, Don Luju doguraju na kolicima sa bogalj, komtur »triumfuje« u liku kepeca. Njihova retorika je njihova laž, tobolac za rediteljeve satirične strele, implicitna kritika i politiku predstave. Ulogu Don Žuana reditelj je podario gostu Irfanu Mensuru zbog njegove operativne lakoće koja ponegde graniči sa površnošću donžuanizma. Inače Mensur igra vešto, na oštrici noža, u kolopletu libertinskog cinizma i pesničko zamišljenosti. Njegova iskrenost je melanholična, njegov fatalizam se ne predaje. Svakako predstavlja žiju ove predstave, novi element u varijantama Georgijevskog teatarskog donžuanizma. Gromobran Don Žuanovih nedaka, njihovo tragikomično prizemljenje, slugu Zganarela, namerno rigidno, gradio je Vladislav Kačanski, u najsrcećijim scenama dvostrinsko, molski intoniran. Lažnom retorikom i na tren ukrenutim patosom iskrenih ljubavnih izjava, Saša Pleskonjić-Ilić obratila je pažnju na svoj nesumnjivi komedijski dar, kao i poletne, zavedene seljančice Ivane Pejić i Gordane Kamenarović. Mnoge galske komedijske elegancije i stilski jedinstvenog izraza u tanano prilagodenom mizanscenu dao je Dragomir Pešić u roli trgovca Dimanša. Scene Elvirine braće u nejednakom tandemu iznali su sa nejednakim osećanjem viteške i porodične časti: smešljivi, ponegde nevično opušteni Tihomir Stanić i prestrogi Zoran Bogdanov. Recitujući moralizam Don Luja odiseo je u igri Tome Jovanovića, nemušta grubost Pjeroa u roli Mihajla Pleskonjića.

Klasični i mestimice parodirani kostim skrojen je po duhovitim skicama Mirjane Marković, a čitava predstava odigrana za 120 minuta u skraćenom, literarnom prevodu Mladenom Leskovcu.

DREVNA KINESKA KULTURA

Piše: Vladimir Devide

još jednom ukazati prilika – nije dovoljno da joj pristupimo sa stajališta samo likovnih kategorija. Da bismo u punoj mjeri doživjeli, osjetili i razumjeli pojedine eksponate – na primjer, posmatrano odjelo od pločica žada (više stotina njih povezanih zlatnom žicom), ili modele zdanca, svinjca, kuhinje itd. starokineskog »domaćinstva«, ili čudesne brončane posude od malenih do golemih, ili prekrasne kopče od pločica žada i bronce, ili uzorke tkanina, ili muzički instrument od niza brončanih zvona itd. itd. – nije dovoljno da vrednujemo njihove estetske i likovne kvalitete, niti da studiramo njihovu upotrebnu vrijednost i značenje, već treba da se, šire, uputimo i u to kako su ljudi koji su takve predmete izrađivali gledali na svijet i život, kako su sebe doživljavali u svijetu, kakvi su im bili religija, filozofija i društveno uredjenje.

Razumije se da se u tekstu poput ovoga na sve to ne može dati iscrpni dogovor; ali ipak, može se iz prebogatog mozaika kulturne povijesti odabrati nekoliko kamičaka koji će, iako daleko od toga da pruže sliku kompozicije u cjelini, moći biti od pomoći da se bar naslutiti u svojoj punini ionako neslijedivo bogatstvo misli, riječi i djela kineskih misilaca i pregalaca što su živjeli i stvarali hiljadama godina prije našeg vremena – ali ne samo za svoje vrijeme, već i za ovo naše vrijeme i, uopće, za svu vremena.

Stoga bih, uz općenitije napomene o eksponatima te izložbe iz kosti, kamena, keramike, žada, bronce itd., u ovaj prikaz uključio i izvukte iz zapisu mudraca stare Kine – Konfucija, Lao-tzua, Chuang-tzua, Han Shana. Ako ih pažljivije pročitamo, ne znači to još da ćemo do kraja razumjeti putove misli drevne Kine, ali – a to je važno – mislim da ćemo biti u mogućnosti ne samo deducirati već i osjetiti i doživjeti kako nam te misli nipošto ne moraju biti strane ili neshvatljive, usprkos hiljadama milja i hiljadama godina koje nas dijele od njih.

U »Anamektama« ćemo naći zapise Konfucijskih misli, od kojih su mnoge danas isto tako aktualne kao što su bile prije dvije i pol hiljade godina. Evo kratkog izbora (u slobodnjem prijevodu i bez uvodnog »Majstor reče: na početku svakog odjeljka):

»Ulijeden čovjek ne žali kad drugi ljudi ne priznaju njegovih zasluga. On se brine jedino o tome da ne bi propustio priznati zasluge drugih.«

»Upravljaš li ljudima pomoći propisa i naredbi i održavaš li red kažnjavanjem, bježat će od tebe i izgubiti samopoštovanje. Upravljav moralnom vrlinom i održavaš red obredima, pa će samopoštovanje biti sačuvano i ljudi će ti dolaziti sami od sebe.«

»S 15 sam se godina posvetio učenju. S 30 sam čvrsto stajao na nogama. S 40 više nisam bio zbrunjen. S 50 sam poznavao zov Neba. Sa 60 sam bio poslušan. Sa 70 sam mogao slijediti zahtjeve srca jer nisam želio ničega što bi prelazio granice ispravnog.«

»Onaj koji uči ali ne razmišlja, izgubljen je. Onaj koji razmišlja ali ne uči, u velikoj je opasnosti.«

»Bez dobre čovjek ne može dugo podnosići nesreću i ne može dugo uživati blagostanje. Dobar je čovjek zadovoljan dobrotom samom; onaj koji je samo razuman slijedi dobrotu jer vjeruje da se to isplati.«

»Ako je riječ o poslovici da samo dobar čovjek zna kako treba voljeti ljudi i kako ih treba mrziti, majstor je rekao da onaj kojem je srce makar u najmanjoj mjeri uskladeno s dobrotom ne mrzi nikaoga.«

»Vitez čije je srce pošlo Putem, no koji se stidi trošne odjeće i priproste hrane, ne zavređuje da se s njime savjetujemo.«

»Ulijeden čovjek nije stalno do toga da bude na visoku položaju – njemu je jedino do toga da posjeduje sposobnosti za takav položaj. Nije mu krivo ako ne primi priznanja jer je i previše zaokupljen radom kojim stiče pravo na priznanje.«

»Čak i onda kad smo samo trojica zajedno, uviđek mogu biti siguran da će nešto naučiti od onih koji su sa mnom. Bit će nečega dobrog što će me poučiti čega se moram kloniti.«

»Ne mogu odati priznanja čovjeku koji je vatren ali lažljiv; koji je oštroman ali nepošten; koji je prostodušan ali krši obećanja.«

»Ima klica kojima je suđeno da niknu, ali im nije suđeno da procvjetaju; a ima i takvih kojima je suđeno da procvjetaju, ali im nije suđeno da urode plodom.«

»Poštujte mlade! Otkud znate da oni neće jednog dana postići sve ono što ste vi sada? No ako je čovjek dosegao 40 ili 50 godina a ničega o njemu

nismo čuli, tada priznajem da nema potrebe da ga poštujemo».

»Jedna pjesma veli:

Kako li se brzo trgne natrag
Trešnjeva grana u cvatu!
Nije da te ne volim,
No dom ti je daleko.

Majstor o tome reče: 'Nije je istinski volio. Da ju je istinski volio, udaljenost ga ne bi zabrinjala.'«

»Tzu-lu upita o duhovima. Majstor reče: 'Dok nisi naučio poštivati ljudi, kako ćeš poštivati duhove?' Tzu-lu upita o mrtvima. Majstor reče: 'Dok ne razumiješ života, kako ćeš razvumjeti smrt?'

»Chi K'ang-tzua uznemiravali su provalnici. Upi-tao je majstora što mu je činili. Majstor reče: 'Samu da si bez želja (za gomilanjem bogatstva), ne bi krali čak da im platiš.'«

»Ako je čovjek uspio da izgradi samoga sebe, neće biti teškoča bude li postavljen na bilo koje mjesto u upravi države. No ako ne može izgraditi samoga sebe, kako se može nadati da bi izgradivo druga?«

»Istinski je uljuđen čovjek pomirljiv, ali ne žrtvuje načela. Obični ljudi žrtvuju načela (prin-cipe), ali nisu pomirljivi.«

»Ne učimo li one koje se može poučiti, to je rasipanje ljudi; učimo li one koji se ne mogu poučiti, to je rasipanje riječi. Istinski mudar čovjek nikad ne rasipa ljudi, ali ne rasipa ni riječi.«

Tako je, eto, govorio i učio K'ung fu tzu, »Maj-stor K'ung« ili, latinizirano, Konfucije, koji je živio od 551. do 479. godine prije naše ere, unutar kineskog »Razdoblja proljeća i jeseni« (770-476. godine prije n. e.). Konfucijske je bio suvremenik Buddhe u Indiji i Pitagore u staroj Grčkoj. (No stari su Kinez za »Pitagorin poučak« znali mnogo prije negoli se Pitagora rodio.)

Na izložbi »Drevna kineska kultura« vidimo niz izložaka, i ljeplih i impresivnih, iz toga razdoblja: brončane posude za vino, za vodu, za pranje, za hranu; brončane plitice za umivanje; brončani prizmatični okovi s nazupčanim vršcima za nastavljanje drenih greda. Takvi su se predmeti u Kini izradivali za Konfucijsva života i on ih je mogao gledati kao što ih mi sada možemo gledati. Vrhunski razvijenu tehnologiju lijevanja bronce protili je i vrhunsku misao drevne Kine. Vjerljatno nitko, nikada i nigdje nije lijevao ljepe bronce i vjerljatno nitko, nikada i nigdje nije izrekao ljepeši misli o etici, o moralu, o tome kakav treba da je »uljuđeni«, kulturni čovjek:

U Konfucijsu nalazimo mnogo toga što nam je na Zapadu (s Bliskog istoka, iz Palestine) rečeno tek u Novom zavjetu Biblije, pola milenija kasnije – često gotovo istim riječima: Da ne valja »bacati bi-serje pred svinje« (vidi tekst nešto naprijed: »... učimo li one koje se ne može poučiti, to je rasipanje riječi«); da ne smijemo mrziti ni svog neprijatelja (»... onaj kome je srce makar u najmanjoj mjeri uskladeno s dobrotom, ne mrzi nikoga«); da ne valja činiti drugome što ne želimo da bude uči-

njeno nama (to se u »Analektama« ponavlja na tri mesta).

Konfucijsvo je učenje bila ortodoknsa i »re-žimska misao u Kini preko dvije hiljade godine – već koja tri stoljeća iza njegove smrti, ako ne i ranije, učio ju je svaki Kinze.

Ali, to ne znači da u misli drevne Kine nije bilo i drukčijih gledanja i shvaćanja. Konfucijsvo je (pri-bližni) suvremenik bio i Lao-tzu (ili, ako je to »mitološka« ličnost, svakako, ipak, autor Tao te chinga, »Knjige o putu i vrlini« – taoističke biblije). Taoisti su se suprostavljali konfucijskom moraliziranju i tvrdili da će biti bolje ako se čovjek ne upliće, već stvari prepusti njihovu spontanom prirodnom toku. Razradili su doktrinu wu-wei, »djelovanja ne-djelovanjem« – želimo li da se razbistri zamućena voda, ne smijemo je bučkati i mijesati; pustimo je naprsto na miru i razbistrit će sa sama od sebe. Wu-wei je prisutan u mnogim vještinskim Dalekog istoka, na primjer i u džudou: Protivnika treba svladati upotrebo njegove snage. Evo za ilustraciju opet kraci izbor iz Tao te chinga (Daodejinog po pinyinu):

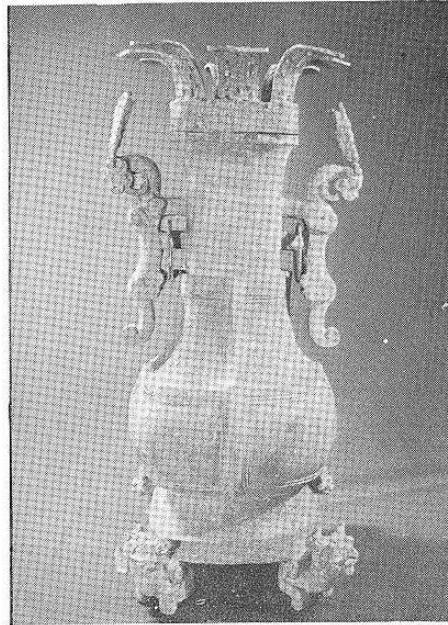
Kad svi ljudi svijeta upoznaju lijepotu kao lijepotu, dolazi do uočavanja ružnog.

Kad svi ljudi svijeta upoznaju dobrotu kao dobrotu, dolazi do uočavanja zla...

Stoga mudrac:

Upravlja poslovima ne-djelovanjem;

propovijeda doktrinu bez riječi.

Poduze se deset tisuća stvari, a on se ne odvraća od njih; daje im život, no ne smatra ih svojim posjedom; njima upravlja, no ne oslanja se na njih; postizava svrhu, no ne smatra to svojom zaslugom. Budući da ne traži priznanja ni za kakve zasluge, ono mu se ne može oduzeti.

Za najbolje upravljače narod jedva da zna da postoje;

one nešto slabije voli i hvali;

onih još slabijih boji se;

a najslabije mrzi i psuje.

Kad ne vladaju povjerenjem ljudi,

neki će izgubiti vjeru u njih i posegnuti za zakletvama.

No kad je zadatak onih najboljih izvršen i djelo uspjelo, ljudi će reći da se zabilo samo od sebe.

Pri propadanju velikog Pute pojavljuju se doktrine »čovječnosti« i »pravde«.

Kad su se razvili znanje i domišljatost,

iz njihova je budenja poteklo veliko licemjerje.

Kad odnos u obitelji više ne žive u miru,

dolazi do pohvale »bržih roditelja« i »odanih sinova«.

Kad je zemlja u kaosu i bezvlađu,

dolazi do pohvale »lojalnih službenika«.

Protjeraj učenost, odbaci znanje i ljudi će biti na stostrukoj dobiti.

Protjeraj »ljubav«, odbaci »pravdu«

i ljudi će ponovo zavoljeti jedan drugoga.

Protjeraj lukavstvo, odbaci »korist«

i nestat će lopova i razbojnika...

Otkri svoju priprostu narav,

prigri ikskušnu prirodu,

obuzdaj sebičnost,

ograniči želje!

Ustupiti znači biti sačuvan u cijelini.

Biti povijen znači ispraviti se.

Biti prazan znači ispuniti se.

Biti otoran znači obnoviti se.

Biti u oskudici znači posjedovati.

Živjeti u obilju znači biti smeten.

Mudrac stoga prigrijuje Jedno

i postaje uzor svijetu.

Ne otkriva se i stoga blista.

Ne opravdava se i stoga je nadaleko glasovit.

Ne hvati se i stoga ga štiju.

Ne ponosi se i stoga je vladar među ljudima.

Budući da se ne takmiči,

nikto mu u svijetu ne može biti takmacem.

Nije li zaista istina, kao što rekoše ljudi starine:

»Ustupiti znači biti sačuvan u cijelini.«

Tako je sačuvan i svijet ga poštuje.

Kraljevstvom se upravlja pridržavanjem pravila;

bitka se dobiva kršenjem pravila.

Svijet se osvaja ne-djelovanjem.

Odakle znam da je tako? – Po ovome:

Čim je više zabrana i ograničenja,

narod će biti siromašniji.

Što je više oštrog oružja, u zemlji će biti veći nedred.

Što je više vještine i umijeća,

proizvodit će se lukavije naprave.

Što je više zakona i propisa, bit će više lopova i razbojnika.

Stoga mudrac veli:

Ne činim ničega i ljudi sami od sebe postaju boljim.

Volim mirovanje i ljudi su sami od sebe pravedni.

Ne djelujem i ljudi se sami od sebe obogačuju.

Nemam prohtjeva i ljudi su sami od sebe priprosti i pošteni.

Kako su velike rijeke i mora zadobile kraljevstvo nad stotinom povirja?

Zaslugom da su bile niže od njih;

tako su zadobile kraljevstvo.

Zato, da bi bio iznad ljudi,

Mudrac mora govoriti kao da je niži od njih.

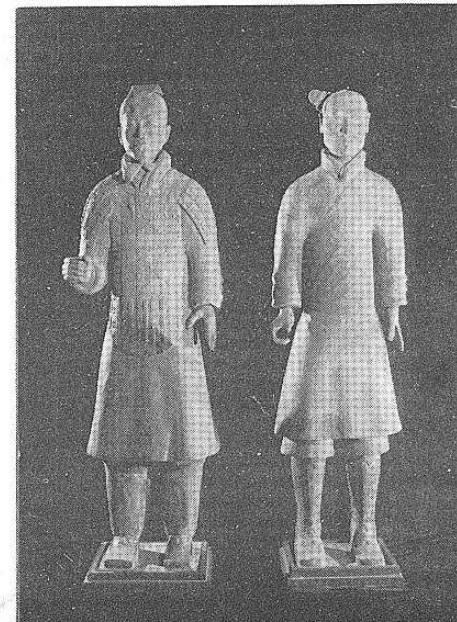
Da bi ih vodio, mora stati iza njih.

Tako je mudrac na vrhu,

a da ljudi ne pritiše njegova težina.

Tako on vodi, a da ljudi nisu odvedeni u nesreću.

Jedan od najvećih taoističkih filozofa i najbriljantnijih stilista drevne Kine bio je Cuguang-tzu (Zhuangzi po pinyinu) iz četvrtog stoljeća prije n. e. Izuzetano je zanimljivo kako je on osjećao opasnost od »mehanizacija« i »industrijalizacija« povo-

dom nekih jednostavnih i »primitivnih« naprava koje su se u Kini upotrebljavale mnogo ranije negoli na Zapadu. U jednom od svojih tekstova o govoru o seljaku koji poznae spravu za navodnjavanje koja bi mu uvelike olakšala svakodnevni posao, ali odjava da se njome posluži jer zna da bi to u krajnjoj liniji bilo zlo (i time za gotovo dva i pol milijena anticipira mnoge nedavne i današnje zabrinute filozofe, historičare, psihologe, sociologe, književnike, liječnike i intelektualce uopće: od Duhamela, Ortege y Gasseta, Carrela i Samuela Butlera do »zelenih« u SR Njemačkoj):

»Tzu Kung, nakon putovanja na jugu po Chu, uputi se načrag u Chin. Kad je prolazi – kroz Han Yin, opazi starca zaposlenog navodnjavanjem svog povrtnjaka. Taj je to činio tako da bi sišao u okno bunara i donosio odatle posudu vode pa je izlijevao u jarak – ulažući tako velik napor, a s malim rezultatom. Tzu Kung mu reče: Postoji naprava kojom se u jednom danu može navodniti sto četvrćica povrtnjaka. One zahtijeva samo maleni napor, a učinak je vrlo veliki. Ne biste li je željeli upoznati?« Vrtlar podiže glavu i pogleda Tzu Kunga: »O čemu je riječ? – Tzu Kung nastavi: To je naprava izrađena od drveta, straga teška a sprjeda lagana. Crpe vodu poput posuda, stalnim i snažnim mlazom... Vrtlar dobaci preziv pogled, nasmija se i reče: Od svojeg sam učitelja čuo da će ondje gdje ima lukavu napravu biti i lukava djevojčina, a gdje ima lukavu djevojčinu, bit će i lukavstva u srcima. Onaj koji u grudima nosi lukavo srce, zamrija je iskonsku čistoću svoje prirode, uznenirio je tišinu svog duha, a u takvog koji je uznenirio tišinu svog duha Tao ne obitava. Nije riječ o tome da ne bih poznevač takve naprave, no bilo bi me stid da je upotrebim!«

Danas je opasnost od dehumanizacije kao posljedica tehnološke revolucije i industrijske civilizacije na Zapadu aktualnija i akutnija negoli u Kini – ali, izložba »Drevna kineska kultura«, pored ostalog, podsjeća nas na to da je stara Kina bila ta koja je prva u svijetu stvorila čitav niz fundamentalnih naprava i postupaka u tehniči i tehnologiji od kojih je Evropa mnoge upoznala tek stoljećima kasnije: ne samo »školske primjere« proizvodnje papira, porculana, svile i baruta, te izum kompasa i štampe pomoću pomicnih znakova, već i čitav niz pronalažaka i konstrukcija za koje na Zapadu i danas još nije općepoznato da potječu iz Kine. To su, na primjer, mehanički sat, lancani viseći most, segmentni lučni most, prijenos gibanja pomoću remenice, prijenos gibanja pomoću beskonačnog lanca, naprava za pretvaranje rotacionog gibanja u translatori, krmeno kormilo itd. itd. Jedan od dokumentiranih takvih vrste je i izložak kataloška jedinica 79 na izložbi: grobna figura iz doba dinastije Istočni Han (24.–220. godina n.e.), model rotacionog milna, bata za drobljenje žitarica i rotaciona valjalica za žito. Viljatica se pokreće koljenastom ručicom – i to je historijski najstariji prikaz primjene takve ruke na nekoj napravi.

Za razliku od Indijskog, kineski je duh sklon realističnom, konkretnom i praktičkom rasuđivanju, a nije mu bliska metafizička spekulacija. Kinezzi imaju razvijen osjećaj za relativno i on se često očituje uz humor. Evo sadržaja jedne takve starokineske priče:

»Nekom starcu što je živio sa svojim sinom, jednog je dana pobegao konj. Došli su susjedi da mu iskažu koliko i oni žele zbog toga nemilog događaja, no starac im reče: »Kto zna; odakle ste si gurni da je to nesreća?« Nekoliko dana kasnije star-

čev se konj vratio i doveo iz divljine sa sobom neku kobilu. Susjedi opet dodele, sada da bi mu čestitali, no starac odgovor: »Kto zna; odakle ste sigurni da je to sreća?« Starčev je sin pokušavao prispiti novodošlu kobili, no kad je jednom htio da je zajaše, ona ga je zbacila i on je slomio nogu. Susjedi i opet dodele da mu izraze svoje žaljenje zbog toga udesa, no starac reče: »Kto zna; odakle ste sigurni da je to nesreća?« Uskoro nakon toga dodele carski činovnici da bi sakupili lude koje je trebalo poslati u grančnu područja da bi se borili protiv plenjena šta su uzneniravala carstvo. No starčeva sina sa slomljenom nogom nisu pokupili. Susjedi i opet dodele starcu da bi mu čestitali što mu je sin bio pošteđen i nije morao u vojsku. No starac reče: »Odakle ste sigurni da je to sreća? Kto zna što će se dogoditi kasnije?«

U Chuang-tzua, s kojim smo se već sreli, ima čitav niz priča koje također naglašavaju relativnost. Evo jedne tipične:

»Chuang-tzu i Hui-tzu prolazili su jednog dana mostom preko rijeke Hao. Chuang-tzu reče:

– Gledaj kako se ribe bacaju amo-tamo kako im se svidi; kakav užitak i radost za ribe!

– Ti nisi riba. Odakle znaš u čemu je radost riba? – odgovori Hui-tzu.

Chuang-tzu nastavi:

– Ti nisi mi. Odakle znaš da ja ne znam u čemu je radost riba?

Hui-tzu reče:

– Ja nisam ti, iako te stvarno ne poznajem u potpunosti, sigurno je da nisi riba, pa tako i ne znaš u čemu je radost riba.

Chuang-tzu nastavi:

– Vratimo se odakle smo počeli. Pitao si me odakle znam u čemu je radost riba. No kad si me pitao, ved si znao da to znam. Znao si da to znam stojeći tu na mostu preko rijeke Hao.«

Izložba »Drevna kineska kultura« završava dinastijom Tang. Što se zbiralo u Kini prije dvanaest ili jedanaest vjekovâ? Bilo je, među ostalim, i pustinjaka-isposnika i chan (zen) budističkih redovnika koji su »napustili svijet«, odvratili se od života u zajednici, i pošli u šume i nedostupne planine. Jedna od najznačajnijih takvih ličnosti je Han Shan iz prijelaza od osmoga na deveto stoljeće. Iime mu je dano, po mjestu gdje je živio – Han Shan znači »hladna planina«. Evo nekoliko njegovih pjesama:

Odarbav mjesto u spletu klisura staze ptica, bez tragova ljudi.
Što je iža dvořišta?

Bijeli se oblaci drže pećina u magli.

Koliko li sam godina proživoj ovđe?

Ponovno i ponovno proljeća i zime prolaze.

Podi obiteljima sa srebrnim jedaćim prizorom i kočijama i pitaj ih:
Koja korist od sve te buke i novaca?

Odavna sam se smjestio na Hladnoj planini – prošle su već, čini se, godine i godine.

Plutajući slobodno, prolazim šumom i potocima pa zastajem motreći bit stvari.

Ljudi ne zalaze dovre u planine,

bijeli se oblaci sakupljaju i gomilaju.

Tanka je trava dovoljna za strunjaču,

Modro je nebo dobar pokrivač.

Sretan sam s kamenom kao uzglavljevjem –

– neka nebo i zemlja nastave svojim mlijenama.

lutoao sam stotinama i tisućama milja,

hodao duž rijeke dubokom zelenom travom,

posjećivao gradove gdje kipti crvena prašina,

kušao napitke ne postigavši besmrtnost. Čitao sam knjige i pisao povijesne pjesme. Sada sam na Hladnoj planini – spavat ću pored potoka i pročistiti uši.

Na Hladnoj planini ima goli kukac bijela tijela i crne glave.

Ruka mu drži dva svitka knjiga,

jedan je Put, drugi Vrlina.

U daččari mu nema peći ni lonaca;

hoda naoko razdržljene košulje i raspasanih hlača.

No stalno nosi sa sobom mač mudrosti:

želi posjeći besmisljene žudnje.

Kad ljudi smotre Han Shana,
svi vele da je lud

i da na njemu nema što vidjeti.

Odjeven je u pruge i skriva se.

Ne razumiju ga što govori –

– ne govori njihovim jezikom.

Koga sretne, može mu reći jedino:

»Pokušaj doći na Hladnu planinu.«

●

Posjet izložbi »Drevne kineske kulture« je doživljaj koji se ne zaboravlja. To je i prilika da o mnogo čemu budemo poučeni: od ljudi koji su živjeli prije više hiljada godina, a posjedovali su znanja koje ne samo da zadržavaju i zapanjuju, već i uče potrebi skromnosti i poniznosti. Sigurno je danas zaboravljeno dosta toga što su, na primjer, o tehnologiji ljevanja bronice ili pečenja terakote znali za dinastiju Han, a to, također, može da nas pouči kako ne bismo smjeli zaboraviti da je i čitavo znanje i umijeće današnjice dobrim svojim dijelom baština prešlih milijena: iskustava, misli i djela svih ljudi i naroda, a ne tek nešto što nam je došlo kao samo od sebe ili kao dar s neba, i za što ne bismo dugovali zahvalnost stotinama generacija kojih su ovaj planet nastavile prije nas.

Svakog dana pred zgradom Muzejskog prostora na Jezuitskom trgu možemo vidjeti stotine daka raznih škola koji su kolektivno došli razgledati izložbu. No ta je izložba i škola za odrasle. Tko god ima »oči da vidi i uši da čuje«, Izadi će s izložbe oplemenjeno spoznajama o onome što su ga podučili probudiću svjedoci neprolazne umjetnosti i ne-prolazne umjetnosti drevne Kine.

U sjećanju mi je jedan Ripleyev »Da li znete?« što sam ga negdje bio pročitao prije blizu pola stoljeća. Bila su nascrta na široku vrata kroz koja u višestrukim redovima prolaze Kinezzi. Tekst uz to je tumačio da, kad bi se takva rijeka ljudi formirala, ona nikad ne bi završila – jer bi se u meduvremenu rodilo tolkiko novih Kinea da bi ih uvijek preostalo koji još nisu prešli kroz vrata. No ova nas izložba uči o jednoj rijeci koja je isto tolkiko moćna kao i brojnost kineskog naroda: o beskrajnoj rijeci postignuća njihovih ruku, njihovih zamisli, njihovih ideja.

Konačno, možemo tu izložbu doživjeti i kao upozorenje o odgovornosti: Nije nestalo svjedočanstava o tome šta se u Kini radio tokom proteklih osam hiljada godina. Možda niti osam hiljada godina kasnije neće nestati svjedočanstava o onome što se čini danas. Ako smo pogledali film »The Day After«, »Dan poslije« (atomske rata), možemo se zapitati što bi u takvom slučaju ostalo od svjedočanstava kulture (i čovječanstava uopće). Uz, u ovom slučaju, dopušteni sarkazam, mogli bismo se zapitati što će jednom o nama misliti posjetioc s nekog dalekog planeta, ako ovdje nadu samo pepeo svjedočanstava o tome kako su ljudi izgledali prije negoli su se pretvorili u majmune.

Polja

časopis za kulturu, umjetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

ureduju: silvija dražić, zoran derić, petru krdu, alpar lošonc, franja petrinović, doređe pisarev (v.d. glavnog i odgovornog urednika) i milorđu radojković; sekretar radmila gikić; tehnički i likovni urednik cvetan dimovski; lektor zora stojanović; članovi izdavačkog savjeta: bosiljka bojanović (predsednik), gion nandor, aleksandar horvat, ratka lotina, velja macut, sellim radulović, radivoj šajtinac, dušan todorović, aleksa trifunov, jovanka žunić (delegati šire društvene zajednice); radmila gikić, relja knežević, tomislav marčinko, milan paroški, franja petrinović i vitomir sudarski (delegati izdavača); izdaje ništro »dnevnik« oour »redakcija dnevnik«, novi sad, buljevar 23. oktobra 31; direktor vitomir sudarski; osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine; časopis finansira sizi kulture vojvodine; rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190; žiro račun: 65700-603-6324 ništro »dnevnik«, oour »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja«, (godišnja pretplata 600 dinara, za inostranstvo dvostruko); na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga; tiraž 2.000 primeraka

glavni urednici polja od 1955. florika štefan (1955–1958), dejan pozna nović (1958–1962), mleta radovanović (1962–1965), petar milosavljević (1965–1968), pero zubac (1968–1971), boško ivković (1971–1974), jaroslav turčan (1974–1976), jovan zivlak (1976–1984)